

חתן אבל

רמב"ם אבל א'

(א) מצות עשה להתאבל על הקרובים, שנאמר "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני יי"י" (ויקרא י"ט:ט). ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, אבל שאר השבעה אינן דין תורה. אף על פי שנאמר בתורה "ועש לאביו אבל שבעת ימים" (בראשית נ"י), ניתנה תורה ונתחדשה הלכה. ומשה רבינו תיקן להן לישראל שבעת ימי אבילות ושבעת ימי המשתה:
(ב) מאמתי יתחייב אדם באבל, משייטתם הגולל. אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן. ומפני טעם זה רחץ דוד המלך וסך כשמת הילד קודם שייקבר:

רמב"ם אבל ד'

(ו) מי שמתו מוטל לפניו, אוכל בבית חברו. אין לו בית אחר, עושה מחיצה ואוכל. אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך אינו מיסב ואוכל, ולא אוכל בשר, ואינו שותה יין, ואינו מברך, ואינו מזמן, ואין מברכין עליו, ואין מזמנין עליו, ופטור מקריית שמע ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצוות האמורות בתורה: בשבת מיסב, ואוכל בשר, ושותה יין, ומזמן, ומברך, ומברכין עליו, ומזמנין עליו, וחייב בכל מצוות האמורות בתורה, חוץ מתשמיש המיטה. נקבר המת, הרי זה מותר לאכול בשר, ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו, אבל לא לרוות:

רמב"ם אבל ה'

(א) אלו דברים שהאבל אסור בהן, ביום הראשון מן התורה, ובשאר שבעת ימי האבל מדבריהם, אסור לספר, ולכבס, ולרחוץ, ולסוך, ולשמש מיטתו, ולנעול את הסנדל, ולעשות מלאכה, ולקרוא בדברי תורה, ולזקוף את המיטה, ולפרוע את ראשו, ולשאול שלום, הכל אחד עשר דבר:

תוספות מועד קטן כג, ב

ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין - ... תימה משמע דאון חמור מאבל דלא מצינו אבל שיהא בו איסור בבשר ובין ולענין קדשים אשכחן דאבל אוכל בקדשים ואון אסור ובשאר דברים החמירו באבילות בכפיית המטה ונעילת הסנדל ועטיפת הראש וטובא איכא ובאון שרי וי"ל דדברים שהן משום אבל מותר גבי און ובאבילות אסורין אבל דברים שאינם אסורין משום אבילות אלא משום שיש לו להיות טרוד בקבורת מתו ולא ימשך אחר דברים אחרים כגון אכילת בשר ושתית יין אסירי באון דוקא ותשמיש המטה דמשמע בסמוך דאסור באון בהא נמי שמא ימשך או שמא שמחה יתירתא וחוצפה כך מצאתי
ובתגלחת ובתכבוסת לא ידעין אי שרי באון ואין ללמוד איסור לגלח מדתני' במס' שמחות היה מגלח ואמרו לו מת אחד מקרוביו הרי זה יגמור משמע הא לא התחיל אסור דלמא בשמועה איירי ולאחר שנקבר ובשם ריב"א כתבתי דתגלחת אסור דנפקא לן מראשיכם אל תפרעו (ויקרא י') הא כולי עלמא אסירי ואינהו אוננים הוו ובתשמיש המטה דאסורין בסמוך וראו להתיר באנינות כדאמרינן פ"ק דכתובות (דף ד. ושם) ובאבילות אסור דקאמרינן התם מכניסין את המת לחדר ובעל בעילת מצוה ופורש והא דקאמרינן התם אבילות דהכא קילא ואתי לזלזולי בה ומקשה מאי קולא אילימא דקתני בועל בעילת מצוה משום דלא חיילא אבילות עליה אינו רוצה לומר שאין קולא בדבר אלא הכי קאמר אין קולא באבילות כי אם באנינות ולא אתי לזלזולי באבילות.

תורת האדם שער האבל - ענין האבלות ד"ה ולענין שאילתא

ולענין שאילתא דשאינא קדמיכון למה לא חייבוהו באבלות בשמתו מוטל לפניו שהוא עיקר אנינות ועיקר מרירותו של אדם ועליו כתיב ואחריתה כיום מר, יש לומר דודאי נוהג הוא במקצת דברי אבלות, אסור ברחיצה ובסיכה קל וחומר מאכילת בשר ושתית יין, ואכילה כל צרכו נמי אסור עליו, ואין צריך לומר שאסור בשמחה

ובתספורת, ולא תיקשי לך משנמסר לרבים דמותר לאכול בשר ולשתות יין כיון שאינו מוטל עליו לקברו, דמכל מקום בעידונין ושמחה אסור הוא ואסור בשאילת שלום, שאף אחרים אסורין כשהמת בעיר, במלאכה נמי אי מלאכת עצמו אפילו אחרים אסורין. וכבר אמרו שהוא אסור לישב אפילו על מטה כפוייה אלא על גבי קרקע הוא צריך לישב, לא אמרו אלא שאינו חולץ מנעל וסנדל ואינו מעטף הראש ואינו חייב בכפיית מטותיו, באלו הקילו עליו מפני שהוא טרוד בעסקי המת ומוטל עליו לקברו ולילך עמו מעיר לעיר, ואם באת להחמיר עליו בחליצת סנדל ומנעל ועטיפת הראש אף עסקי המת נפסדין בכך, לפיכך לא החמירו עליו באלו. וכן במלאכה אינו בדין לאסור עליו מלאכת קבורתו של מת, והלא אפילו לאחר קבורה מגלה את ראשו לכבוד הרבים, כל שכן לכבוד המת והרבים המתעסקים עמו והנושאים במשאו.

וכן נראה עוד שעיקר אבלות מן התורה אינו אלא בעידונין כגון רחיצה וסיכה ותשמיש ושמחה ותפלין שהם פאר ותכבוסות ותספורת דשמחה הם, ואבלות כשמה שלא יתעסק בדברים של שמחה אלא בדברים של אבלות, וזהו אנינות שבלב שממנו למדו שלא יתעסק בדברים של שמחה, אבל מנעל וסנדל ועטיפה אינן מן התורה, שלא אמרה תורה לענות ולצער נפשו מנוהג של כל העולם, לפיכך הקילו באלו עד שיקבר, והוא הטעם בעצמו למה שאמרו באבל יצא לדרך נועל. **ומה שאמרו (כתובות ד' א') בחתן בועל בעילת מצוה ופורש ולא אסרוהו משום שאנינותו בזה תורה, מפני שבעילת מצוה נמי עשה של תורה היא וכדתניא (ברכות ט"ז א') ובלכתך בדרך פרט לחתן ודחו זה מפני זה.**

תורת האדם שער הסוף - ענין מי שמתו מוטל לפניו

ולענין תשמיש המטה במי שמתו מוטל לפניו בשבת, פסקו בהלכות הלכה כתנא קמא דאסור וליתיה לדרשב"ג, וקשה לי דהא קיי"ל הלכה כדברי המיקל באבל. ויש לומר מתו המוטל לפניו אינו בכלל, דהחמירו בכבודו של מת בפניו. ובירושלמי פסקו הלכה כרשב"ג, ואין אנו משגיחין בזה, שאלו היו סבורין בגמרא שלנו כרשב"ג היו פוסקין כן, וכל מקום שלא פסק כדברי היחיד אין הלכה כמותו. וכן נהגו הגאונים ובעלי הלכות בכל מקום. ואי קשיא הא דאמרי' בכתובות (ד' א') גבי מת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובו על בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשחה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות, וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים דאסורה להתיחד עמו, מה שאין כן באבילות דעלמא מאי טעמא אבילות דעלמא חמירא ליה אבילות דהכא כיון דאקילו ביה רבנן קילא ליה, והוינן בה מאי קילותא אילימא משום דקתני בועל בעילת מצוה ופורש התם משום דאכתי לא חייל עליה אבילות, אי לרבי אליעזר עד שיצא מפתח ביתו אי לרבי יהושע עד שיסתום הגולל, אלמא מי שמתו מוטל לפניו אפילו בחול מותר בתשמיש המטה דהא אמרינן דלאו קילותא היא, ועוד ודאי דהתם כחול הוא דאכתי לא חיילא עליה שמחה דחופה כשמת אביו ולא אתי עשה דיחיד דהשתא ודחי עשה דמעיקרא. ואם תאמר שחלה עליו שמחה כשהכניסוהו לחופה, הא מימר קאמרינן דאפילו בשבת אסור בתשמיש המטה כתנא קמא, ההיא לא קשיא מידי דהכי קאמרינן אבילות דהכא בעידנא דאכתי לא חיילא עליה אבילות הוא דאקילו ביה רבנן, ואף על פי שבמקום אחר **אסרו עליו לשמש כדי שיהא מפקח על עסקי קבורתו, כאן התירו**, אבל משחלה עליו אבילות לא אקילו בה, ומשום קילותא דקמי סתימת גולל לא אתי לזלזולי באבילות דעיקר שבעה, דלעולם ימי אבילות מסתימת גולל ואילך חמורים הן ממי שמתו מוטל לפניו בכל דיניהם, ומקילתא לחמירתא לא גמרי אינשי.

וה"ר יצחק בן גיאת ז"ל כתב לא שנא גזירת שבעה ולא שנא גזירת שלשים מותרין בין מיתה לקבורה, מדאמרינן מאי קילותא אי נימא דקתני בועל בעילת מצוה ופורש התם משום דאכתי לא חייל עליה אבילות, אלמא כל זמן שלא חלה עליו אבילות רשאי בתספורת ובתכבוסות וברחיצה ובסיכה ובתשמיש המטה ובשאר גזירות שבעה עד כאן דברי הרב,

ובודאי דברי שגגה הם, דהא תנא קמא אסר אפילו בשבת וקא סלקא דעתין דגמרא משום דיש אבילות בשבת ודחינן התם משום דמתו מוטל לפניו הוא שהחמירו עליו שלא יקל ראשו בכך, אלמא בחול לית דינא ולית דיינא דאסור, והתם נמי קתני בועל בעילת מצוה ופורש דאלמא אסור לבעול בעילה שניה, ועוד אדרבה אלמלא שידעו בגמרא דמי שמתו מוטל לפניו אסור בתשמיש המטה לא היו מעלים על דעתם כלל להקשות מאי קילותא אילימא דקתני בועל בעילת מצוה ופורש, ותמה על עצמך בבשר ויין אסרוהו ולעשות כל צרכו מפני אנינותו **כדי שיפקח על עסקי המת**, וקל וחומר לתשמיש המטה שאפילו קל שבקלים אינו עושה כן, אלא כדפרישית עיקר, וכן דעת רבינו הגדול ז"ל.

ריטב"א כתובות ד':

מאי קילא אי משום דקתני התם משום דאופי כלומר נהי דאקילו באינינות מי שמתו מוטל לפניו מ"מ לא אקילו באבילות ואין לדמות אבילות לאינינות כי הרבה דברים נוהגים באבילות ואין נוהגין באינינות חליצת מנעלו וכפויית המטה ועטיפת הראש וכמה דברים אחרים:

תוספות כתובות ד':

... והשתא מקילינן טפי באינינות דאורייתא מבאבילות דרבנן מידי דהוה אנעילת סנדל ועטיפת הראש וכפויית המטה.

שיטה מקובצת כתובות ג':

וכתב בעל הטורים דכן כתב הרי"ף בן גיאת ז"ל שאינו אסור בין מיתה לקבורה בתכבוסות ובתספורות וברחיצה ובתשמיש המטה ובשאר גזירת שבעה. וכתב הרמב"ן ז"ל שגגה היא מה שהתירו בתשמיש המטה וכו'. ... ורש"י ז"ל כתב וז"ל ופורש. ויקברו את המת מיד דכיון דחלה עליו חתונה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבילות וחייל ונוהג ז' ימי המשתה וכו'. פי' לפי' ז"ל דע"כ צריך לבעול בעילת מצוה כי היכי דלחול עליה חתונה ולהוי לגביה כרגל דבהכנסת חופה לבד לא סגי למשויה כרגל כי היכי דלא ליחול עליה אפילו אבילות דיום מיתה וקבורה לכך בעינן נמי שיבעול ועוד דאם אתה אומר דלא מצי לבעול הילכך כשמכניסין את החתן ואת הכלה לחופה לא מצינן לייחדינהו דע"כ הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים וחופה כה"ג לאו שמה חופה לדעת כמה רבוותא ז"ל וכדכתבינן לעיל והכין בעיא למכתב קמן בס"ד. וכיון שכן ע"כ נצטרך שיבעול כדי שיחול עליו חתונה וכיון שכן אין ללמוד מכאן דאונן מותר בתשמיש המטה דהכא התירו לו חכמים לעשות כן כדי שינהוג שבעת ימי המשתה תחלה ולא יפסיד מה שהכין.

ויש לי לומר דאין כאן אינינות כלל דכיון שהוא מעוכב מלקברו במצות חכמים ה"ל כאלו נתייאש מלקברו דאין עליו דין אינינות כלל ומותר בבשר ויין דזיל בטר טעמא דמאיזה טעם האונן אסור באלו היינו משום כדי שיתעסק בקבורתו וכיון דמעוכב הוא מלקברו במצות חכמים הרי אין כאן אונן אבל אונן דעלמא אסור הוא בתשמיש המטה וכן מצאתי בהגהת מיימונית בפ"ד מה' אבל וז"ל תשמיש המטה ושאר אבלות נוהג אף על גב דאמרינן פ"ק דכתובות חתן בועל בעילת מצוה ופורש אף על פי שהוא אונן חתן שאני ומיהו מכניסין המת לחדר דאי הוה קביר ליה חל עליו אבילות ולא היו מקילין גבי אבילות אפילו לגבי חתן דאבילות חמיר טפי מאינינות א"נ אפילו היה שרי בעילת מצוה גבי אבילות מכל מקום היה צריך לנהוג שבעה ימי אבילות כיון דחל עליו קודם החתונה לכך בועל בעילת מצוה קודם קבורה והשתא חלה החתונה קודם האבילות אבל אונן אסור בתשמיש המטה ע"כ:

רמב"ן כתובות ג':

מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה – פרש"י וקוברין את המת מיד, וכיון דחלא עליה חתונא, הויא ליה לגביה כרגל, ולא אתיתא אבלות וחילא עליה. ותמה לי, אם אותו היום וקברו אותו ביום שמת בו, הוה ליה יום מיתה וקבורה, דהוא מצות עשה מן התורה, וכך הסכימו הגאונים ז"ל, וכיון שכן אתי שמחת ימי המשתה דרבנן ודחי ליה. ואפשר שאין קוברין אותו אלא למחרתו.

וא"ת איכא הלנת המת, דהוא עשה ולא תעשה, הלכה מלינו לכבודו להביא ארון ותכריכין ומקוננות, שמותר. וקשה הדבר לאמרו, שאם מת בתוך ימי המשתה שילינו אותו למחר, אלא כפרש"י ז"ל עיקר, **וב"ד מתני** לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. ואע"פ שאמרו הגאונים ז"ל שהקובר מתו ביום טוב שני נוהג בו אבילות, שאני הכא שהוא זמן שמחה, ואין אבל במקום שמחה. ועוד אם כן היה נוהג יום ראשון עכשיו, וששה ימים אחר החתונה, ואין שבעת ימי האבל אלא רצופים.

ר"ן (על הרי"ף) כתובות א, ב

ופורש. ויקברו את המת מיד דכיון דחלה עליו חתונה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבלות וחיילא

וא"ת והא יום מיתה וקבורה מחייב באבילות דאורייתא כפי סברת הגאונים ז"ל [כ"כ הרי"ף בפ"ב דברכות סי' נ] וכיון שכן היכי אתיא שמחת ימי המשתה שאינה אלא מדרבנן ודחיא אבלות דאורייתא לאו קושיא היא דב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה ולפי זה אינו ראוי להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום אלא שאינו חייב לעשות מעשה של אבלות והיינו שב ואל תעשה וא"ת והרי הגאונים ז"ל אמרו [כן פסק הרי"ף בפ"ג דמו"ק סי' אלף קצ"ז] דכי הוי יום מיתה וקבורה ביום טוב שני ינהוג בו אבלות וכיון שכן למה התנו יותר לעקרו הכא טפי מיו"ט שני יש לומר דהיינו טעמא דאפילו אמרינן שינהוג אבלות ביום א' דהוי מדאורייתא אפ"ה בשאר הימים דאבלות שלהם מדרבנן לא ינהוג וא"כ לא הוי רצופין:

שו"ע יורה דעה שעב, א

הגה: כהן ששוכב ערום, והוא באהל עם המת ולא ידע, אין להגיד לו, אלא יקראו לו סתם, שיצא כדי שילביש עצמו תחלה. אבל אם כבר הגידו לו, אסור להמתין עד שילביש עצמו. ודוקא אם הוא באהל המת, שהוא טומאה דאורייתא, אבל אם הוא בבית הפרס או ארץ העמים, שהוא טומאה דרבנן, ילביש עצמו תחלה, דגדול כבוד הבריות (ת"ה סימן רפ"ה), כמו שנתבאר לעיל סימן ש"ג לענין כלאים.

פתחי תשובה יורה דעה סימן שעב ס"ק ד

(ד) אבל אם כבר כו' כהן שהוא ישן כו' עי' בס' משנת חכמים ריש הלכות יסוה"ת בצפנת פענח שם אות ט"ז שכתב דממרוצת לשון הרמ"א (מבעל תה"ד בתשובה) (וממהרי"ל) מבואר דאף שנכנס תחלה בהיתר שהיה חייב בעת ההיא ומת אח"כ ואף שמת פתאום דלא עשה שום איסור בהליכתו לבית ולכאורה יש לדון בזה כיון דתחלת כניסתו בהיתר לא יהא השהיה ששוהה אח"כ כמעשה ובשב וא"ת אמרינן דגדול כבוד הבריות ודוקא אם הכניסה היה באיסור אף שהיה שוגג חשיב השהיה כמעשה אבל אם היה בהיתר לגמרי לא חשוב השהיה כמעשה עיין ביבין שמועה שם שהאריך בזה:

אנציקלופדיה תלמודית כרך כו, [כבוד הבריות] טור תקה - תקז

אף על פי שכבוד הבריות דוחה אפילו מצוה שמן התורה בשב ואל תעשה, המוצא כלאים* של תורה בבגדו חייב לפשוט את הבגד מיד, אפילו עומד הוא בשוק, ואין כבוד הבריות דוחה את האיסור, מפני שהלבוש בכלאים חשוב הוא עוקר את האיסור במעשה ממש, שהוא לובש את הכלאים. על הטעם שהיותו לבוש בכלאים חשוב עושה מעשה, אם הוא מפני שכיון שיכול הוא לפשוט את הבגד, לכן כל זמן שהוא לבוש בו ואינו פושטו חשוב הוא כעושה מעשה לבישה, או שהוא מפני שתחילת הדבר היתה על ידי מעשה, ועל אופן תחילת לבישתם של הכלאים כדי שאחר כך בשעה שהוא לבוש בהם ייחשב כעושה מעשה, ועל משך הזמן שיש ללבשם לשם כך, ושאר פרטי הדינים בדבר, ועל החולקים וסוברים שהלבוש בכלאים אינו חשוב כעושה מעשה, ע"ע לאו שאין בו מעשה. וכן כהן ששוכב ערום על מטתו בבית, ומת שם מת, לסוברים שאין כבוד הבריות דוחה איסור טומאה, והוא חייב לצאת משם מיד, הרי זה מפני ששהייתו במקום הטומאה חשובה עבירה בקום ועשה, אלא שיש חולקים וסוברים ששהייה אינה חשובה מעשה אלא כשהיתה תחילתה במעשה איסור, וכהן זה, שתחילת כניסתו לאותו הבית בהיתר היתה, שעדיין לא מת המת, שהייתו שם לאחר שמת המת אינה חשובה מעשה, ואינו חייב לצאת ערום מן הבית. וכן הלבוש טלית שנפסקו ציציותיה, שיש סוברים שהוא חייב לפושטה אפילו הוא מתבייש לשבת כך בלא טלית, משום שאין כבוד הבריות דוחה עשה שבתורה, יש סוברים שטעמם מפני שלבישת הבגד בלי ציצית חשובה כביטול מצות ציצית במעשה, אלא שיש חולקים וסוברים שלבישת בגד בלא ציצית אינה חשובה עבירה בקום ועשה, וזה שחייב לפושטה הוא מפני שאין בישיבה בלא טלית אלא גנאי קטן, שאף בשב ואל תעשה אינו דוחה מצוה, לסוברים כן.

רמב"ם אבל י"א

(ז) שבעת ימי החתנות הרי הן כרגל, ומי שמת לו מת בתוך ימי המשתה, אפילו אביו או אמו, משלים שבעת ימי המשתה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות. ומונה השלשים מאחר שבעת ימי השמחה:

(ח) הכין כל צרכי הסעודה, ואפה פיתו וטבח טבחו כדי שייכנסו לשמחה, ומת לו מת קודם שייכנסו בשמחה, אם לא נתן מים על גבי בשר, מוכר הבשר והפת, ונוהג שבעת ימי אבילות, ואחר כך נוהג שבעת ימי המשתה. ואם נתן מים על גבי בשר, שהרי אי אפשר למכור אותו, מכניסין את המת לחדר, ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובוכל בעילת מצוה, ופורש:

ונוהג שבעת ימי המשתה, ואחר כך שבעת ימי אבילות. וכל אותן הימים נוהג בדברים שבצנעה כשבת. לפיכך הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים, כדי שלא ישמש מיטתו. ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום:

היו במקום שאפשר למכור הבשר אף על פי שנתן עליו מים, מוכר, ונוהג אבילות תחילה. היו במקום שאי אפשר למכור הבשר אף על פי שלא נתן עליו מים, נוהג שבעת ימי המשתה תחילה: במה דברים אמורים, בשמת אביו של חתן או אמה של כלה, שאם יפסידו סעודה זו אין להם מי שיטרח להם. אבל אם מת אביה של כלה או אמו של חתן, או שאר קרוביהם, נוהגין שבעת ימי האבל תחילה, ואחר כך תיכנס לחופה וינהגו שבעת ימי המשתה:

נקודות הכסף (לש"ך) סימן שמב סעיף א

ונראה דבזמנינו אפילו מת אביו ואמו דין שאר קרובים יש להם, דהא שכיח הרבה ששאר קרובים מטריחים עצמם ומכינים צרכי סעודה ותכשיטין לכלה, והלכך בכל ענין נוהג אבילות תחלה, ואין בוועל עד שיעברו שבעה ימי האבילות ואחר כך נוהג שבעת ימי המשתה, כן נראה לי:

התנגשות רגל ואבל

מועד קטן י"ד, ב

אבל אינו נוהג אבלותו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך. אי אבלות דמעיקרא הוא - אתי עשה דרבי, ודחי עשה דיחיד. ואי אבלות דהשתא הוא - לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבי.

ובקשתם משם הערה 19

עיקר ההנחה, כי ישנו זיהוי הלכתי של שמחה ועמידה לפני ה', מבוסס על סוגית הגמ' במו"ק י, ב: «אבל אינו נוהג אבלותו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך. אי אבלות דמעיקרא הוא, אתי עשה דרבי ודחי עשה דיחיד, ואי אבלות דהשתא הוא, לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבי». לכאורה דברי הגמרא צריכים באור: למה לא יקיים שתייהן, אבלות ושמחת הרגל כאחת, הלא אבל מותר בבשר ויין, והיכן כתוב שאסור לחלוץ מנעלים ולהמנע מרחיצה, סיכה ושאלת שלום וכיו"ב ברגל? אמנם שאלתנו אינה צריכה לפני ולפנים. הסתירה ההדדית של אבלות ושמחת הרגל אינה נגעת בפרטי ניהוג אבלות וניהוג שמחה. הפעולות החיצוניות אינן מכתישות זו את זו והיו יכולות לדור בכפיפה אחת. הסתירה כרוכה בקיום מצוותן של שמחה ואבלות, בעצם מהותם וחלותם. מהות השמחה היא פעולה נפשית, שמחה שבלב, כמו"כ טיב האבלות הוא עמדה נפשית, אנינות שבלב. התורה צוהתה כי האבלות שבלב תלבש צורה מוחשית של ניהוג איסורי אבל, ושמחה שבלב תסתמל ע"י אכילת קדשים. ברם, מעשים אלו המה רק האמצעים שעל ידם מגיע אדם לקיום מצוות שמחה ואבלות שבלב. מובן, שביחס לשמחה ואבלות שבלב ישנה הכחשה הדדית, ואי אפשר לשני הפכים שיתיחסו לנושא אחד בזמן אחד. לפיכך בא הרגל ודוחה את האבלות.

התוס' במו"ק כג, ב, ד"ה מאן דאמר, הקשו אמאי שבת עולה למנין אבלות ורגל אינו עולה. כמו כן קשה לשיטת רוב הראשונים הסיברים כי אדם נוהג אבלות שבצנעא ברגל, ובכל זה אין הרגל עולה לו. מה נשתנה יו"ט משבת?

עפ"י הדברים לעיל שאלה זו מתיישבת בלי שום קושי. שתי הלכות שונות נאמרו. רגל מפקיע קיום אבלות, לכן בטל המנין ואינו עולה, כי אין מנין מלא בלי קיום אבלות; שבת מבטלת ניהוג מקצתה של האבלות, אבל אינה מפקיעה קיום אבלות, לכן עולה למנין. נימוקו של חילוק זה הוא, כי המפקיע של אבלות ברגל הוא קיום השמחה שבלב החוצץ בפני קיום אבלות שבלב. אולם דין השבת ביחס לאבלות מקורו בחובת כיבוד ועונג, כמבואר בשאלות, וישלח, ומצוה זו אינה מהווה קיום שבלב. אדם מכבד את השבת בכסות נקיה ומענגה במאכל ובמשתה. כל חובתו וקיומו של האדם בשבת מרוכזים בפעולות כיבוד ועונג ואינם מעוררים בחויה נפשית עמוקה, כמו שמחת הרגל. בקצרה: אין כיבוד ועונג תלויים בקיום שבלב. לפיכך אבלות שבלב יכולה לחול ולהתקיים בשבת, כי הלא אין שמחה נוהגת בו, משום זה אמרין כי שבת עולה (עיין בתוס' שם ובדברי תלמידו של ר"י מפריש, הוצאת מכון פישל, והמצא כי רעיון זה מפורש בדבריהם).

היוצא מדברינו אלה הוא כי הכחשה הדדית של שמחת הרגל ואבלות מושרשת בחויתם הפנימית, לא בניהוגם החיצוני. כשנעמיק שאלה ונחדור לתוך כבשונו של הלכה זו, נמצא, כי עיקר ההפקעה גנוז במהות ההלכתית של חוית השמחה והאבלות. הראשונה היא תודעת עמידה לפני ה'; השנייה — גירוש ופרישה מאת פני ה'. סמוכים לדבר, הגמרא קבעה כי «כהן גדול כל השנה כרגל דמי», ורובם של הראשונים (מלבד הרמב"ם) סוברים, כי אינו נוהג אבלות. הבאור פשוט הוא: הכהן גדול, ש"תמיד הוא במקדש" ושאר ביציאתו לא פקע ממנו חלות זו, אינו נוהג אבלות, שפירושה התרחקות מה'. עיין ברמב"ם פ' חמישי מהל' כלי המקדש, הלכה ז, ופ"א מהל' ביאת מקדש, הל' י, כי עובר הוא על «בגדיו לא יפרום» אף בשעה שאיננו במקדש, משום שחובתו לעמוד תמיד לפני ה' ולהיות במקדש.

רש"י סוכה כה, א

טירדא דרשות - שאף על פי שהוא חייב לנהוג אבלות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו - אינו חייב להצטער.

היכא שאין לו פסידא

רי"ף כתובות א, ב

... ושמעינן מהא דהיכא דאפשר לזבוני וליכא פסידא דאינו נוהג ימי המשתה ברישא

תורת האדם שער הסוף - ענין מי שמתו מוטל לפניו

בפרק בתולה נשאת (כתובות ג' ב') תניא הרי שהיתה פתו אפויה וטבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות, וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים, ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום. ודוקא אביו של חתן או אמה של כלה דליכא דטרח להו אבל איפכא כגון דמתה אמו של חתן או אביה של כלה לא. אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא לא שנו אלא שנתן מים על גבי בשר אבל לא נתן מים ע"ג בשר מזדבן. אמר רבא ובכרך אף על פי שנתן מים על גבי בשר מזדבן. אמר רב פפא ובכפר אף על פי שלא נתן מים על גבי בשר לא מזדבן.

ושמעין מינה דכל היכא דאית ליה פסידא מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה, וכיון שחלה חופתו הוי ליה כרגל לדידיה ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות. והיכא דאפשר ולית ליה פסידא קוברין את המת תחלה ונוהג שבעת ימי אבילות, ואח"כ מכניסין את החתן ואת הכלה לחופה ונוהג שבעת ימי המשתה מיד, ולא מאחרין ליה שלשים כשאר נישואין כיון דטריח ליה וקאי עלויה דמילתא.

ובעל הלכות כתב בשאר קרובים מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ נוהג שבעת ימי המשתה. וכן כתב הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל.

גם זו טעות היא, שלא אמרו בעל בעילת מצוה אלא להתחיל בשבעת ימי המשתה כדי שיחול עליו שמחת רגל שלו וידחה אבילות דלאחר קבורה מקמי רגל דמעיקרא, הא כל מקום שנוהג אבילות ברישא אינו נכנס לחופה ואינו בעל בעילת מצוה, וכל שכן לדברינו דאסרו תשמיש המטה למי שמתו מוטל לפניו.

רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן ו

אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא לא שנו אלא שנתנו מים על גבי בשר אבל לא נתנו מים על גבי בשר מזדבן אמר רבא ובכרך אף על פי שנתן מים על גבי בשר מזדבן א"ר פפא ובכפר אף על פי שלא נתן מים על גבי בשר לא מזדבן והא דרב חסדא משכחת לה בדוכתא דמפקא מכרך ומפקא מכפר. ושמעינן מהא היכא דאפשר לזבוני וליכא פסידא דאינו נוהג שבעת ימי המשתה ברישא. ומתוך לשון רב אלפס משמע דמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש וקובר את מתו ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה מדקאמר אנו נוהג שבעת ימי המשתה ברישא משמע דאין חילוק בין היכא דאיכא פסידא בין היכא דליכא פסידא אלא דבאיכא פסידא נוהג שבעת ימי המשתה ברישא והיכא דליכא פסידא נוהג שבעת ימי אבילות ברישא אבל בשניהם בעל בעילת מצוה קודם שיקבר המת דאל"כ הוה ליה למימר היכא דליכא פסידא קובר את מתו ונוהג אבילותו ואח"כ מכניס את הכלה לחופה וכן מצאתי בשם בעל הלכות ובשם הרי"ף גיאת ז"ל דבשאר קרובים מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה ולא מסתבר כלל דמה תועלת יש במהירות החופה ויבזז המת ויפסיקו באבילות בין חופה ובין שבעת ימי המשתה ולא התירו חופה וביאה לאונן אלא באביו של חתן ואמה של כלה וגם איכא פסידא אז התירו חופה וביאה לאונן ולהקדים ימי המשתה לאבלות אבל כשמקדים האבילות למשתה גם יאחר החופה עד שיכלו כל שלשים יום ותו לא מי

טור יורה דעה הלכות אבילות סימן שמב

והיכא שאין לו פסידא שיכול למכור מה שהכין או אפי' אית ליה פסידא ומת אמו של חתן או אביה של כלה או אחד משאר הקרובים שנשאר להם מי שיכין להם לפעם אחרת לא התירו לדחות האבילות

וכתב בעל הלכות שמכניס המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ ז' ימי המשתה וכ"כ הרי"ץ גיאת ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא קובר אותו מיד ונוהג ז' ימי האבילות ודוחה חופתו עד שיעברו כל ל' יום אם לא שיש לו בנים קטנים או לא קיים פריה ורביה כאשר יתבאר והרמב"ן כתב שאין מאחרין החופה ל' יום כיון דטריח ליה וקאי עליה מילתא:

בית יוסף יורה דעה סימן שמב

והיכא שאין לו פסידא וכו' [ונכתב בעל הלכות וכו']. כל זה כתב הרא"ש בפרק אלו מגלחין (שם) וכתב שם שמדברי הרי"ף (כתובות א:) נראה שסובר כדברי בעל הלכות וכן דעת הרי"ף גיאת (מאה שערים הל' אבל עמ' נה) והוא ז"ל כתב עליהם דלא מסתבר כלל. וגם הרמב"ן כתב בתורת האדם (עמ' עד) על דברי בעל הלכות והרי"ף גיאת שהם דברי טעות. ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ן והרא"ש. וגם הגהות מיימון כתבו פרק י"א (אות ו) דלא נראו לראבי"ה (סי' תתמא עמ' 543) דברי בה"ג:

ט"ז יורה דעה סימן שמב ס"ק א

סעיף א

(א) מכניסין את המת.

מעשה אירע בבתולה שניסת בליל שבת ועדיין לא נבעלה וביום השבת מתה אמה של הכלה ונשאלתי כדת מה לעשות באבילות דידה כי קצת לומדים רצו לדמות דין זה לכאן ואני אמרתי שטעו דע"כ לא התירו כאן לבעול בעילת מצוה אלא משום פסידא דסעודה שהכינו כבר ויצטרכו להוצאה חדשה אם ידחו עשיית החופה עד אחר האבילות וכמו שכ' הרא"ש פ"ק דכתובות דלא התירו חופה וביאה לאונן אלא משום פסידא ע"כ אמר מכניסין כו' כדי שלא יחול האבילות עליו עד שיסתום הגולל אבל כאן שכבר נעשית החופה רק שלא נבעלה עדיין בודאי אם ידחו הבעילה אין כאן פסידא דסעודה דמאי דהוה הוה שהרי לא יעשו סעודה שנית ע"כ אסור לבעול דהא תשמיש המטה אסור גם קודם הקבור כמו שכתב הטור ושלחן ערוך בסי' שקודם לזה וראיה עוד מדברי הטור וש"ע סוף סימן שפ"ג שכתב אם מת לחתן מת אחר החופה שאסור אפי' ביחוד אם לא בעל.

אך נ"ל לענין אבילות דכלה זאת שתתחיל מיד ביום א' ותמנה יום ז' ואח"כ תיבעל דאין לומר כיון שחלה עליה החופה ה"ל כרגל וממילא לא תתחיל באבילות עד שיכלו ז' ימי החופה כמו מת לו מת ברגל זה אינו דז' ימי המשתה תקינו רבנן לשמח חתן וכלה והם לא ניחא להו בהאי תקנתא דאם תנהוג תחלה ז' ימי המשתה והיא אסורה לבעלה תצטרך להמתין ז' ימי אבילות ותיאסר י"ד יום ואפי' בממון מצינו בכמה דוכתי שיוכל אינש לומר לא ניחא לי בהאי תקנתא כדאיתא ריש ב"ק ובפרק הכותב לענין איני ניזונית ואיני עושה כ"ש כה"ג במידי דקיום מצוה שיש להקדים כל מה שאפשר ... על כן פסקתי שתתחיל למנות תקף אחר השבת ז' ימי אבילות ואחר תיבעל בעילת מצוה כנלע"ד נכון וברור:

אחר הדברים דלעיל ראיתי בספר הדרישה בזה הסי' במה שכתב הטור וכיון שחלה עליו החופה ה"ל לדידיה כרגל כתב ז"ל לפי מה שכתבתי לקמן בסימן שס"א והבאתי ראיה מגמרא ופוסקים דמה שמכסין ראש הכלה בשחרית מיקרי חופה נ"ל ג"כ לסמוך על זה דאם חלילה אירע אבילות לחתן או לכלה אחר שכיסו ראש הכלה דאין צריכין לפסוק שבעת ימי המשתה אלא קוברין המת מיד ונדחו שבעת ימי אבילות עד אחר שבעת ימי המשתה כדון אי מת אביו של חתן כאן ואפשר לחלק דדוקא בימיהם דהיו מקדשין מתחלה בשעת שידוכין מ"ה מתחלת החופה בשחרית דשייך ייחוד אחר שנתארסה כבר משא"כ בזמנינו מיהו נראה דגם בימי המרדכי לא היו מקדשין רק כמו בזמנינו ואפי' הכי קרי חופה משעת כיסוי הכלה עכ"ל

תמוהין לי דברי הרב טובא חדא במאי שחושב כיסוי ההינומא לחופה דהא כתב רמ"א באבן עזר סי' נ"ה דהמנהג בינינו לקרות החופה דוקא היריעות על כלונסות כו' דזה החופה הנוהגת עכשיו כו' והרבה פעמים אנו רואים שמסלקין נדוניית החתן אחר כיסוי ההינומא ואם אין מסלקין אותו כראוי החתן פונה לדרכו ואין שם עדיין שום חיוב עליו לישאנה מחמת כיסוי ההינומא והיאך נאמר להקל שכבר חל עליו רגל משעת הכיסוי במקום דליכא פסידא דהיינו שהוא אבל שלא על אביו דאלו על אביו לא היה לו לבעל הדרישה לבקש היתר מחמת שכבר חל עליו חופה דבזה אפי' קודם החופה התירו לעשות החופה ואפי' לבעול בעילת מצוה כל זמן שלא נקבר המת.

מסכת שמחות פרק ז

פרק ז, הלכה ה | המסירה: Oxford, Bodleian Library, 370

שלשים יום לאיבול. שלשים יום לגיהוץ. ל' יום לתספורת. ל' יום לגיבוי. שלשי' יום ליפת תואר. ל' יום לאירוסין. ל' יום לנישואין. של' יום לבתולים. ל' יום לאלמנה. ל' יום ליבמה. המדיר את אשתו שלשי' יום. סתם נדירות שלשי' יום.

פרק ז, הלכה יד | המסירה: Oxford, Bodleian Library, 370

לאירוסין כיצד. אסו' לעשות סעודת אי[רו]סין בתוך שלשי' יום של איבול.

פרק ז, הלכה טו | המסירה: Oxford, Bodleian Library, 370

לנישואין כיצד. אסור לעשות סעודת נישואין בתוך ל' יום. אבל אם טבח טיבחו ומת אביו או חמיו הרי זה כונס () ובוכל בעילת מצוה ופורש לאחר שבעת ימי'. בד'א. בזמן שמת אביו או אמו או חמיו. אבל אם מתה אשתו אסור לו לישא אשה אחרת עד שישלימו לו ג' רגלים. ור' יהוד' או'. שני רגלים וכונס בשלישי.
בד'א. בזמן שיש לו בנים. אבל אי? לו בנים או שהיו לו בני' קטני' מותר לישא אחרת אפי' לאחר ל' יום. ומעש' שמתה אשתו של ר'ג ואמ' לאחות אשתו בתוך (הרגל): <האבלוס>. ()
כינסי וגידלי את בני אחותיך. ואעפ'כ' לא בא עליה אפי' לאחר ל' יום.